

РОЗДІЛ III

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.26

Тимошенко Андрій,
доктор економічних наук,
проректор з фінансово-економічних питань Європейського університету,
Європейський університет,
м. Київ, Україна;
ORCID ID: 0009-0009-8950-8241
e-mail: office@e-u.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-04-96-106>

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Вступ. У статті розглянуто бюджетну політику територіальних громад України як ключовий інструмент забезпечення стійкості місцевих фінансів в умовах децентралізації та воєнного стану. Обґрунтовано, що багаторівнева бюджетна система, закріплена Бюджетним кодексом України, потребує переосмислення ролі місцевого рівня, оскільки саме територіальні громади забезпечують значну частину публічних послуг, реагують на воєнні виклики та виступають простором формування людського капіталу. Підкреслено актуальність аналізу інституційних, податкових і ресурсних чинників формування доходної бази місцевих бюджетів та оцінки їхньої спроможності адаптуватися до зовнішніх шоків у 2022–2024 рр.

Мета. Метою статті є дослідження теоретичних засад, структурних характеристик та практичних результатів бюджетної політики територіальних громад України в умовах децентралізації й воєнних викликів з акцентом на фінансовій спроможності, стійкості доходної бази та ролі місцевих бюджетів у зведеному бюджеті держави.

Методи. Методологічною основою дослідження є поєднання загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу тренду та структурно-динамічних зіставлень для оцінювання доходів місцевих бюджетів у 2022–2024 рр.; порівняльного аналізу для виявлення змін ролі місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України; логіко-структурного та функціонально-системного підходів для інтерпретації типів місцевої бюджетної політики. Інформаційною базою слугували офіційні дані Державної казначейської служби України, Державного веб-порталу бюджету для громадян та порталу «Децентралізація».

Результати. У ході дослідження узагальнено наукові підходи до трактування місцевої бюджетної політики та запропоновано її типологізацію (видаткова, доходна, контрольно-регульовальна, комбінована) за цільовою спрямованістю, масштабістю та функціональним наповненням. Проаналізовано структуру доходів місцевих бюджетів за 2022–2024 рр. і встановлено посилення ролі податкових надходжень, часткове зменшення залежності від офіційних трансфертів та суттєве скорочення неподаткових доходів. Показано, що в умовах війни фінансова стійкість громад визначається не лише обсягами ресурсів, а й здатністю органів місцевого самоврядування адаптувати видаткову політику, диверсифікувати доходну базу та підтримувати профіцит чи прийнятний рівень дефіциту. Виявлено чутливість місцевих фінансів до змін макрофінансового й безпекового середовища.

Висновки. Зроблено висновок, що бюджетна політика територіальних громад у воєнний період набуває комплексного характеру, поєднуючи завдання короткострокової стабілізації з довгостроковими цілями розвитку. Комбінований тип бюджетної політики розглянуто як найбільш результативний в умовах високої невизначеності, оскільки він дозволяє збалансувати інтереси доходної та видаткової частин, посилити роль податкових надходжень і водночас зберегти соціальну орієнтацію місцевих бюджетів. Обґрунтовано необхідність подальшого удосконалення міжбюджетних відносин, інституційних механізмів підтримки

фінансово слабких громад та впровадження цифрових інструментів управління місцевими фінансами для підвищення прозорості й прогнозованості бюджетної політики.

Ключові слова: бюджетна політика, територіальні громади, місцеві бюджети, дохідна база, фінансова спроможність, децентралізація, публічні фінанси, воєнний стан.

Andriy Tymoshenko,
Doctor of economic sciences,
vice-rector for financial and economic issues European University,
European University
Kyiv, Ukraine

BUDGET POLICY OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE WITHIN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION AND MILITARY CHALLENGES

Introduction. The article examines the budgetary policy of territorial communities in Ukraine as a key instrument for ensuring the stability of local finances in the context of decentralization and martial law. It is substantiated that the multi-level budget system established by the Budget Code of Ukraine requires a rethinking of the role of the local level, since it is local communities that provide a significant part of public services, respond to military challenges, and act as a space for the formation of human capital. The relevance of analyzing institutional, tax, and resource factors in forming the revenue base of local budgets and assessing their ability to adapt to external shocks in 2022-2024 is emphasized.

Aim. The aim of the article is to study the theoretical foundations, structural characteristics, and practical outcomes of the budget policy of local communities in Ukraine within the context of decentralization and military challenges, with a focus on financial capacity, revenue base stability, and the role of local budgets in the consolidated state budget.

Methods. The methodological basis of the research is a combination of general scientific and special methods: trend analysis and structural-dynamic comparisons to assess local budget revenues in 2022-2024; comparative analysis to identify changes in the role of local budgets in the consolidated budget revenues of Ukraine; logical-structural and functional-system approaches to interpret types of local budget policy. The information base was provided by official data from the State Treasury Service of Ukraine, the State Budget Web Portal for Citizens, and the "Decentralization" Portal.

Results. The study summarizes scientific approaches to interpreting local budget policy and proposes its typology (expenditure, revenue, control-regulatory, combined) based on its targeted focus, scale, and functional content. The structure of local budget revenues for 2022-2024 is analyzed, and a strengthening of the role of tax revenues, a partial reduction in dependence on official transfers, and a significant reduction in non-tax revenues are identified. It is shown that in wartime, the financial stability of communities is determined not only by the volume of resources but also by the ability of local authorities to adapt their expenditure policy, diversify their revenue base, and maintain a surplus or an acceptable level of deficit. The sensitivity of local finances to changes in the macrofinancial and security environment has been identified.

Conclusions. It was concluded that the budget policy of local communities during wartime takes on a comprehensive nature, combining short-term stabilization tasks with long-term development goals. A combined type of budget policy is considered to be the most effective in conditions of high uncertainty, as it allows balancing the interests of revenues and expenditures, strengthening the role of tax revenues, and at the same time preserving the social orientation of local budgets. The need for further improvement of interbudgetary relations, institutional mechanisms to support financially weak communities, and the introduction of digital tools for local finance management to increase the transparency and predictability of budget policy is substantiated.

Keywords: budget policy, territorial communities, local budgets, revenue base, financial capacity, decentralization, public finances, martial law.

JEL Classification: I23, I25, L26, G21, G22, G32, Q02

Вступ. Основу фінансової діяльності держави становить бюджетна політика, від ефективності якої залежить не лише стабільність національної економічної системи, а й динаміка розвитку суспільства загалом. Бюджетна система України сьогодні функціонує як багаторівнева структура, й

відповідно до статті 5 Бюджетного кодексу України, бюджетна система України включає два рівні – державний бюджет та місцеві бюджети, до яких належать бюджет Автономної Республіки Крим, обласні та районні бюджети, а також бюджети місцевого самоврядування []. Така структурна побудова визначає розподіл фінансових повноважень і відповідальності між рівнями влади, формуючи інституційні засади управління публічними фінансами.

У сучасних умовах особливого значення набуває посилення фінансової спроможності територіальних громад, які виступають базовою ланкою соціально-економічного розвитку, простором формування людського капіталу та головним інституційним носієм публічних послуг. Децентралізація надала органам місцевого самоврядування суттєві фінансові та управлінські повноваження, що забезпечило можливість формування власної економічної та бюджетної політики. Водночас реалізація цих повноважень відбувається в умовах обмеженості ресурсної бази, нерівномірності податкового потенціалу громад, асиметрії міжбюджетних потоків і потреби адаптації фінансового планування до умов воєнного стану та системних трансформацій, спричинених тривалими кризовими процесами.

Ці обставини актуалізують необхідність поглибленого аналізу інституційних, податкових і ресурсних засад формування бюджетної політики на місцевому рівні, а також оцінки її здатності забезпечувати стійкість фінансової системи територіальних громад. Наукове обґрунтування механізмів підвищення їх фінансової автономії, оптимізації дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, удосконалення міжбюджетних відносин і зміцнення управлінського потенціалу є важливою передумовою ефективного функціонування системи публічних фінансів та забезпечення стабільного розвитку територій в умовах децентралізації та воєнних викликів.

Огляд літератури. У статті [4] обґрунтовано, що глобальні шоки та посилення системних ризиків суттєво впливають на стійкість місцевих фінансів, зокрема через зростання видаткового навантаження та скорочення податкової бази, що актуалізує потребу в адаптивній бюджетній політиці територіальних громад. У дослідженні [9] висвітлено значення фіскальної політики у формуванні соціально-економічного розвитку громад в умовах євроінтеграційних змін, наголошуючи на важливості узгодження бюджетних рішень із довгостроковими інституційними пріоритетами. У роботі [7] акцентовано на впливі цифровізації податкового адміністрування на підвищення прозорості та довіри бізнесу, що прямо стосується зміцнення доходної бази місцевих бюджетів. У статтях [11] та [14] проаналізовано проблеми гармонізації податкового законодавства України та ЄС, а також визначено потребу у модернізації фіскальних механізмів, що створює методологічні підходи для підсилення фінансової автономії територіальних громад.

Водночас у дослідженні [12] розкрито концептуальні засади формування грошово-кредитної політики та її взаємозв'язок із бюджетними процесами, що дозволяє комплексно оцінювати вплив макрофінансового середовища на доходи і видатки місцевих бюджетів. Значний внесок у вивчення інституційних чинників публічних фінансів зроблено у роботах [6] та [15], де узагальнено підходи до оцінювання інноваційного потенціалу й фінансових драйверів економічного зростання, які є релевантними для стратегічного планування розвитку територіальних громад. У статті [8] розглянуто роль цифрових трансформацій у формуванні сучасних управлінських підходів, що створює методологічні підстави для модернізації бюджетних процедур на місцевому рівні. Додатково результати дослідження [13] поглиблюють розуміння ефективності державної політики розвитку малого й середнього бізнесу, що є одним із ключових елементів формування дохідної бази місцевих бюджетів.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження теоретичних засад, структурних характеристик і практичних результатів бюджетної політики територіальних громад України в умовах децентралізації та функціонування бюджетної системи у період воєнних викликів. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: узагальнити наукові підходи до трактування сутності місцевої бюджетної політики та її класифікаційних ознак; охарактеризувати функціональні типи бюджетної політики органів місцевого самоврядування та їх інституційну природу; проаналізувати динаміку і структуру доходів місцевих бюджетів України у 2022–2024 роках; оцінити зміну ролі місцевих бюджетів у зведеному бюджеті держави; встановити ключові чинники, що визначають фінансову спроможність територіальних громад у воєнний період; ідентифікувати

проблеми формування дохідної бази та фактори нестійкості місцевих фінансів; обґрунтувати напрями підвищення результативності бюджетної політики у контексті післявоєнного відновлення та подальшої децентралізації.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують комплексне вивчення тенденцій розвитку бюджетної політики на місцевому рівні. Для аналізу структурних характеристик і динаміки доходів місцевих бюджетів за 2022–2024 роки застосовано метод аналізу тренду та структурно-динамічних зіставлень. Дослідження інституційного та функціонального наповнення бюджетної політики ґрунтувалося на методах наукової абстракції, систематизації та узагальнення. Для оцінювання взаємозв'язку між параметрами бюджетної політики та фінансовою спроможністю територіальних громад використано методи порівняльного аналізу, логіко-структурного підходу та елементів функціонально-системного аналізу. Інформаційну базу становили офіційні статистичні матеріали Державної казначейської служби України [2], дані Державного веб-порталу бюджету для громадян [3], аналітичні матеріали порталу «Децентралізація» [4], що забезпечили достовірність і наукову обґрунтованість результатів.

Результати дослідження. Бюджетна політика визначається як теоретично й практично сформована органами публічної влади система регулювання, планування та контролю у сфері формування й використання централізованих фінансових ресурсів держави. Т. Бондарук [5] підкреслює, що якість бюджетної політики безпосередньо впливає на стійкість місцевих фінансів, особливо в умовах глобальних шоків, які загострюють ресурсні та інституційні обмеження територіальних громад.

Сутність бюджетної політики органів місцевого самоврядування, полягає у системі заходів щодо акумулювання й раціонального використання фінансових ресурсів громади. У цьому контексті бюджетна політика передбачає:

- формування переліку пріоритетних інвестиційних проєктів;
- визначення ключових цілей бюджетної діяльності;
- розроблення комплексних заходів для зміцнення фінансово-економічної бази територіальної громади;
- створення механізмів підтримки реалізації інвестиційних ініціатив [5;6;7].

Такий підхід підкреслює інвестиційний характер бюджетної політики та її орієнтацію на довгостроковий розвиток територій.

З точки зору умов формування бюджетної політики, Н. Прокопенко та О. Гудзь [10, с.25] зазначають, що вона відіграє ключову роль у визначенні пріоритетів соціально-економічного розвитку територіальних громад, особливо в умовах євроінтеграційних змін. Автори наголошують, що стратегічні й тактичні напрями бюджетної політики впливають на масштаби залучення ресурсів та ефективність їх подальшого використання.

У дослідженнях Ю. Тимошенко [13] бюджетна політика розглядається у взаємозв'язку з грошово-кредитними інструментами та загальною логікою функціонування фінансової системи. Авторка підкреслює важливість збалансованості бюджетних рішень і їх узгодження із завданнями економічної стабільності.

Функціональний зміст бюджетної політики конкретизують О. Гук, Л. Федевич та співавтори [14, с.176], виокремлюючи політику доходів, видаткову політику, управління борговим навантаженням і розвиток міжбюджетних відносин як ключові складові, що визначають ефективність фінансування розвитку громади.

Подальші аспекти бюджетної політики окреслюють праці С. Кубів, Н. Бобро, Г. Лопушняка та ін. [7, с.251], які підкреслюють необхідність інноваційних рішень у сфері публічних фінансів, та дослідження А. Крапа, та ін. [9], які наголошують на впливі цифрових трансформацій на модернізацію фінансових механізмів і управлінських процесів.

Узагальнення підходів дає змогу виокремити ключові класифікаційні ознаки бюджетної політики, а саме:

- її цільову спрямованість;
- масштабність і строковість бюджетних рішень;

– функціональний зміст бюджетних інструментів.

Відповідно до наведених класифікаційних ознак бюджетної політики, на рис. 1 узагальнено типи бюджетної політики органів місцевого самоврядування. Згідно з рис. 2, виходячи з первинності та цільової спрямованості заходів у сфері регулювання бюджетного процесу, доцільно виокремити видаткову, доходну, контрольно-регулюючу та комбіновану бюджетну політику територіальних громад України.

Перший тип місцевої бюджетної політики – видаткова – ґрунтується на зосередженні бюджетного планування, регулювання та контролю, а також стратегічних і тактичних рішень на видатковій частині місцевого бюджету. Насамперед визначають сукупний обсяг публічних послуг, що може бути виражений через загальний обсяг видатків територіальної громади, після чого ці показники зіставляють із відповідним обсягом джерел доходів бюджету. Ефективність видаткової бюджетної політики зростає за умов стабілізації економічної ситуації в громаді, коли питання залучення додаткових доходів відходить на другий план.

Другий тип бюджетної політики органів місцевого самоврядування – доходна – характеризується зосередженням стратегії й тактики, а також планування, організації та виконання місцевого бюджету на формуванні доходної частини. Саме під її розмір коригуються подальші видаткові рішення й визначаються контрольні та регулятивні завдання. У сфері податкової політики цей тип передбачає домінування завдань максимізації доходів у поточному періоді, інколи – на шкоду стратегічним пріоритетам економічного розвитку та інтересам платників. Прикладом може бути політика підвищених ставок місцевих податків за мінімального застосування пільг.

Контрольно-регулювальний тип бюджетної політики базується на пріоритетному застосуванні органами місцевого самоврядування контрольних і регулятивних функцій у сфері бюджету, місцевих запозичень, податкових стимулів та санкцій. У такому випадку метою бюджетного регулювання стає не стільки підтримання природної логіки функціонування бюджетного процесу, скільки пошук додаткових або нестандартних рішень для збереження балансу доходів і видатків. Подібний підхід може знижувати здатність бюджету забезпечувати належну якість публічних послуг.

Рис. 1. Класифікація видів бюджетної політики територіальних громад

*джерело [5;6;7;9;13;14]

Кожен із зазначених типів бюджетної політики має власні переваги й недоліки, тому їх застосування у відриві один від одного може негативно позначитися на соціально-економічних процесах територіальної громади. Саме тому найбільш ефективним і збалансованим є комбінований

тип бюджетної політики, метою якого є комплексна реалізація всіх функцій бюджету та досягнення значущого соціально-економічного результату.

Комбінований (рівноважний) тип бюджетної політики спрямований на підвищення якості та обсягу публічних послуг, що надаються громадою, та водночас – на забезпечення стабільної дохідної бази місцевого бюджету. Основними орієнтирами його реалізації є впорядкування системи місцевих замовлень, зростання частки суспільно важливих видатків, зменшення неефективних бюджетних витрат, а також оптимізація структури й обсягу податкових пільг [16, с.883].

Згідно з рис. 1, функціональна сторона бюджетної політики включає визначення джерел формування доходів, окреслення ключових напрямів видатків місцевого бюджету, формування політики забезпечення збалансованості бюджету та ефективного управління місцевим боргом. Тому за функціональним критерієм виокремлюють інвестиційну, соціальну, податкову та інші форми бюджетної політики. Інституційний аспект бюджетної політики відображає систему повноважень органів місцевого самоврядування, відповідальних за формування та реалізацію локальних бюджетних рішень.

Варто відмітити, що в Україні, за умов децентралізації, фінансова основа місцевого самоврядування істотно трансформувалася, що зумовило зміну ролі доходів і видатків у забезпеченні життєдіяльності територіальних громад. Зміцнення власної дохідної бази, перерозподіл міжбюджетних трансфертів, розширення повноважень щодо управління ресурсами – усе це спрямовано на формування спроможних громад, здатних самостійно планувати розвиток і відповідати за результати бюджетної політики. Такі зміни посилили взаємозв'язок між обраним типом бюджетної політики та практичними результатами функціонування місцевих фінансів, оскільки кожна територіальна громада отримала можливість обирати власну модель управління ресурсами залежно від структури економіки, податкового потенціалу, демографічних характеристик та стратегічних пріоритетів розвитку [15, с.154]. У цьому контексті ефективність бюджетної політики дедалі більше визначається не лише обсягом наявних фінансових ресурсів, а й здатністю органів місцевого самоврядування забезпечити їх раціональний розподіл, збалансування доходів і видатків та результативність управлінських рішень.

Посилення фінансової автономії також актуалізувало питання диверсифікації дохідної бази громад, оптимізації видаткових програм, удосконалення механізмів контролю за бюджетними процесами та підвищення прозорості фінансового управління. Значного значення набули інструменти, що забезпечують мобілізацію внутрішніх ресурсів – розвиток місцевого підприємництва, ефективне управління комунальним майном, запровадження сучасних цифрових сервісів у сфері публічних фінансів. Усе це формує нову якість бюджетної політики, яка поєднує інституційну самостійність із відповідальністю за соціально-економічні результати.

Водночас саме аналіз фактичних показників доходів і видатків місцевих бюджетів дає змогу оцінити, наскільки обрана модель бюджетної політики відповідає реальним потребам територіальних громад. Особливо показовим у цьому сенсі є період 2022–2024 рр., коли місцеві бюджети функціонували в умовах воєнного стану, скорочення податкової бази, підвищеного навантаження на соціальні видатки та необхідності фінансування критичної інфраструктури. Динаміка бюджетних надходжень, зміна структури доходів і пріоритетів у видатковій частині дозволяють простежити ступінь фінансової стійкості громад та їх здатність адаптуватися до зовнішніх ризиків (табл. 1).

У 2024 році загальні доходи місцевих бюджетів продовжили зростати та досягли 669,2 млрд грн, що на 16,6 млрд грн (2,5 %) більше порівняно з 2023 роком. Незважаючи на помірні темпи приросту, структура доходів засвідчила кілька важливих тенденцій у фінансовій спроможності територіальних громад.

Ключовим джерелом доходів місцевих бюджетів залишаються податкові надходження, обсяг яких зріс до 451,0 млрд грн. У 2024 році вони становили 76,5 % у загальній структурі доходів, що на 9,5 % більше порівняно з попереднім роком. Приріст у 16,5 млрд грн (3,8 %) пояснюється відновленням економічної активності, розширенням бази оподаткування та зростанням надходжень від ПДФО.

Офіційні трансферти також продемонстрували суттєве збільшення – до 193,3 млрд грн, що на 15,7 млрд грн (8,8 %) більше, ніж у 2023 році. Водночас їх частка в загальній структурі доходів

зменшилася на 4 %, що свідчить про поступове підвищення ролі власних фінансових ресурсів громад і зменшення залежності від центрального бюджету.

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів за 2022–2024 рр., млрд грн

Види надходжень	2022 рік		2023 рік		2024 рік		Абсолютне відхилення, (+,-), (2024/2023)	
	обсяг, млрд грн	частка, %	обсяг, млрд грн	частка, %	обсяг, млрд грн	частка, %	обсяг, млрд грн	частка, %
Податкові надходження	393,5	70,9	434,5	67	451,0	76,5	16,5	9,5
Офіційні трансферти	137,0	24,7	177,6	27	193,3	23,0	15,7	-4,0
Неподаткові надходження	22,0	3,9	36,5	6	19,4	3,3	-17,1	-2,7
Доходи від операцій з капіталом	2,3	0,4	3,6	1	4,9	1,0	1,3	0,0
Цільові фонди	0,3	0,1	0,4	0,1	0,6	0,1	0,2	0,0
Всього	555,1	100	652,6	100	669,2	100	16,6	0

*джерело [1;2;3]

Натомість неподаткові надходження скоротилися до 19,4 млрд грн, що на 17,1 млрд грн (-46,8 %) менше порівняно з 2023 роком. Їх частка в структурі доходів знизилася до 3,3 %. Таке зменшення, ймовірно, пов'язане з уповільненням ділової активності, зниженням адміністративних платежів та орендних надходжень у воєнний період.

Позитивну динаміку продемонстрували доходи від операцій з капіталом, які зросли до 4,9 млрд грн. Приріст склав 1,3 млрд грн (36,1 %), а частка у структурі доходів залишилася на рівні близько 1 %. Це може свідчити як про відновлення ринку комунального майна, так і про активізацію інвестиційних операцій на місцях.

Цільові фонди, які традиційно становлять мінімальну частку доходів місцевих бюджетів, у 2024 році зросли до 0,6 млрд грн. Приріст у 0,2 млрд грн не змінив їхньої питомої ваги, яка залишилася на рівні 0,1 %.

Отже, структура доходів місцевих бюджетів у 2024 році засвідчила посилення ролі податкових надходжень та поступове зменшення значення офіційних трансфертів, що є характерною ознакою фінансової стабілізації громад. Водночас скорочення неподаткових надходжень потребує додаткового аналізу та може вимагати від громад активізації заходів у напрямі диверсифікації джерел доходів і підвищення ефективності управління майном.

Для оцінки фінансової спроможності територіальних громад доцільно проаналізувати динаміку частки місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України за 2018–2024 рр., що дає змогу простежити зміну ролі місцевих фінансів у системі публічних фінансів держави (рис. 2).

Динаміка частки місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України упродовж 2018–2024 рр. демонструє помірну стабільність у передвоєнний період та суттєві коливання під впливом повномасштабної війни. У 2018–2021 рр. частка місцевих бюджетів утримувалася на рівні 22–23 %, що свідчило про відносно збалансований розподіл фінансових ресурсів між державним та місцевим рівнями. У 2022 році показник зріс до 24 %, що відображало посилення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні критичної інфраструктури, організації гуманітарної допомоги та фінансуванні першочергових потреб громад у перші місяці війни. Такий приріст був зумовлений поєднанням дії механізмів міжбюджетної підтримки, збереженням податкової активності на частині територій та перерозподілом ресурсів на локальний рівень у відповідь на надзвичайні обставини.

Рис. 1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України у 2018–2024 рр., %*
*джерело [1;2;3]

У 2023 році частка місцевих бюджетів різко знизилася до 18 %, тобто на 6 % порівняно з 2022 роком. Це кількісне скорочення пояснюється зміщенням бюджетних пріоритетів держави у бік фінансування сектору безпеки й оборони, що суттєво збільшило обсяг державного бюджету й відповідно зменшило відносну частку місцевих фінансів у зведених показниках. У 2024 році спостерігалось часткове відновлення – частка місцевих бюджетів зросла до 21 %, що становить приріст на 3 % відносно попереднього року. Ця позитивна динаміка свідчить про адаптацію бюджетної системи до умов воєнного часу, відновлення податкової бази в низці громад та розширення фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Для оцінки фінансової стійкості територіальних громад та визначення впливу воєнних умов на бюджетну систему доцільно проаналізувати динаміку доходів, видатків і сальдо місцевих бюджетів України у 2022–2024 рр., узагальнену в табл. 2.

Таблиця 2

Доходи, видатки та профіцит/дефіцит місцевих бюджетів, 2022–2024 рр. (млрд грн)

Рік	Доходи місцевих бюджетів	Видатки місцевих бюджетів	Профіцит / (дефіцит)
2022	555,1	495,6	+59,5
2023	652,6	670,7	–18,1
2024	709,1	701,3	+7,8

*джерело [1;2;3]

У 2022 році місцеві бюджети завершили рік із суттєвим профіцитом у розмірі 59,5 млрд грн. Позитивне сальдо було сформовано за рахунок поєднання збереження податкової бази на значній частині територій, отримання цільових трансфертів та обмеження окремих видатків у перший рік повномасштабної війни. У 2023 році ситуація докорінно змінилася: видатки місцевих бюджетів (670,7 млрд грн) перевищили доходи (652,6 млрд грн), що спричинило дефіцит у 18,1 млрд грн. Це скорочення фінансового ресурсу стало прямим наслідком зростання витрат на безпеку, соціальну підтримку населення й відновлення інфраструктури, а також перегляду міжбюджетних пропорцій на користь державного бюджету, який акумулював основні оборонні видатки.

У 2024 році бюджетна ситуація частково стабілізувалася: доходи місцевих бюджетів зросли до 709,1 млрд грн, що перевищило обсяг видатків (701,3 млрд грн), дозволивши сформувати профіцит у 7,8 млрд грн. Повернення до позитивного сальдо пояснюється поступовим відновленням економічної активності у відносно безпечних регіонах, підвищенням податкових надходжень, ефективнішим адмініструванням ресурсів та оптимізацією видаткової політики громад.

Можна констатувати, що попри збереження загальної тенденції до зростання доходної бази, фінансова стійкість територіальних громад залишається вразливою до зовнішніх шоків і структурних

обмежень. Зміцнення податкових надходжень та часткове відновлення профіциту у 2024 році відображають адаптаційні можливості місцевого самоврядування, проте водночас виявляють низку системних проблем: нестійкість неподаткових джерел, скорочення інвестиційної активності, нерівномірність фінансового забезпечення громад та зростання залежності від макроекономічної й безпекової ситуації. Сукупність цих чинників засвідчує, що подальший розвиток місцевих фінансів потребує поглибленого аналізу інституційних, податкових і ресурсних бар'єрів, які обмежують формування спроможної дохідної бази територіальних громад і стримують ефективну реалізацію бюджетної політики на місцевому рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнення проведеного теоретико-методологічного та емпіричного аналізу дає підстави стверджувати, що бюджетна політика органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації та воєнного стану набуває характеру комплексного інструмента забезпечення фінансової стійкості територіальних громад. Запропонована типологізація місцевої бюджетної політики (видаткова, дохідна, контрольно-регульовальна та комбінована), побудована на засадах цільової спрямованості, масштабності й строкowości рішень, а також функціонального наповнення бюджетних інструментів, дає змогу по-новому інтерпретувати взаємозв'язок між вибором моделі бюджетної поведінки та фактичними результатами розвитку громад. Емпіричні дані за 2022–2024 рр. засвідчили посилення ролі податкових надходжень, часткове скорочення залежності від офіційних трансфертів, водночас – нестійкість неподаткових джерел, обмежені можливості капітальних операцій та значну чутливість до змін макрофінансового й безпекового середовища. Встановлено, що навіть за умов зростання загальних доходів місцевих бюджетів стійкість їх дохідної бази залишається вразливою до сукупності інституційних, податкових та ресурсних обмежень, що проявляються у нерівномірності бюджетної забезпеченості громад, скороченні інвестиційного компонента видатків та необхідності постійного коригування пріоритетів на користь фінансування критичної інфраструктури й соціального захисту населення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням кількісної оцінки впливу інституційних, податкових та ресурсних факторів на параметри місцевої бюджетної політики та фінансову спроможність територіальних громад у воєнний та післявоєнний періоди. Доцільним видається застосування економіко-математичних моделей для аналізу сценаріїв зміни податкового навантаження, конфігурації міжбюджетних трансфертів, обсягів і структури капітальних видатків із урахуванням просторової диференціації громад. Окремого наукового опрацювання потребує оцінка ефективності механізмів міжбюджетного вирівнювання в умовах асиметричного відновлення регіонів, а також вивчення потенціалу цифрових фінансових технологій, інструментів великих даних і штучного інтелекту для підвищення прозорості, прогнозованості та результативності управління місцевими фінансами. Подальший порівняльний аналіз українського досвіду з практиками країн ЄС щодо інституційного забезпечення місцевих бюджетів та розвитку власної дохідної бази громад створить підґрунтя для формування науково обґрунтованих рекомендацій з мінімізації інституційних, податкових та ресурсних бар'єрів, що ускладнюють формування стійкої дохідної бази місцевих бюджетів.

Джерела та література

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 20.11.2025).
2. Державна казначейська служба України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Децентралізація в Україні. Новини та аналітика. URL: <https://decentralization.ua/news/19387> (дата звернення: 20.11.2025).
5. Бондарук, Т. Ризики глобальних шоків для стійкості місцевих фінансів. *Економічні горизонти*, 2025. 3(32), с. 125-136. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(32\).2025.338670](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(32).2025.338670)

6. Lysenko S., Bobro N., Korsunova K., Vasylchyshyn O., Tatarchenko Y. The Role of Artificial Intelligence in Cybersecurity: Automation of Protection and Detection of Threats. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (Special Issue). P. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.1.2024.6>
7. Kubiv S. I., Bobro N. S., Lopushnyak G. S., Lenher Y. I., Kozhyna A. Innovative potential in European countries: analytical and legal aspects. *International Journal of Economics and Business Administration*. 2020. Vol. 8 (2). P. 250–264. DOI: <https://doi.org/10.35808/ijeba/457>
8. Тимошенко А. Електронні сервіси податкової адміністрації як чинник прозорості та довіри бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-79-171.
9. Krap, A., Bataiev, S., Bobro, N., Kozub, V., Hlevatska, N. Examination of digital advancements: Their influence on contemporary corporate management methods and approaches. *Multidisciplinary Reviews*, 2024, 7. DOI: <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe026> <https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3838/1698>
10. Прокопенко Н. С., Гудзь О. Є., Тимошенко А. О. Вплив фіскальної політики на розвиток соціальної сфери в Україні в євроінтеграційних умовах. *Економіка і управління*. 2018. № 3. С. 23–33.
11. Тимошенко А. О. Фіскальна політика України: реалії сьогодення і потреби суспільства в умовах ведення бізнесу на міжнародних ринках. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 3. С. 77–85.
12. Бортнікова М., Чиркова Ю. Проблеми гармонізації податкового законодавства України та ЄС». *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2694/2608> (дата звернення: 14.11.2025).
13. Тимошенко, Ю. О. Концептуальні підходи до дослідження грошово-кредитної політики у сучасній економіці. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2025. (23). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17557469>
14. Гук О., Федевич Л., Ливдар М., Бушовська Л., Близнюк А. Оцінювання ефективності державної політики розвитку малого й середнього бізнесу: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 1(54). С. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.54.2024.4265>
15. Тимошенко А. О. Сучасна фіскальна політика України у контексті забезпечення конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2017. Т. 22, Вип. 6. С. 153–156.
16. Тимошенко Ю. Фінансові драйвери економічного зростання у структурному й функціональному вимірах фінансової системи. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Т. 10, № 50. С. 881–891. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10\(50\)-881-891](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10(50)-881-891).

References

1. Budgetnyi kodeks Ukrainy (2010). Biudzhetni kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI (zi zminamy i dopovnenniamy) [Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine of July 8, 2010 No. 2456-VI (as amended)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (accessed 20 November 2025).
2. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy (n.d.). Ofitsiyniy veb-sait [Official website]. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/> (accessed 20 September 2025).
3. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian (n.d.). Ofitsiyniy portal biudzhetnoi informatsii [Official budget information portal]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/> (accessed 20 September 2025).
4. Decentralization.ua (n.d.). Hromady ta mistseve samovriaduvannia: novyny ta informatsiia [Communities and local self-government: news and information]. Available at: <https://decentralization.ua/news/19387> (accessed 20 September 2025).
5. Bondaruk T. (2025). Ryzyky hlobalnykh shokiv dlia stiikosti mistsevykh finansiv [Risks of global shocks for the sustainability of local finances]. *Ekonomichni horyzonty*, vol. 3, no. 32, pp. 125–136. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(32\).2025.338670](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(32).2025.338670)
6. Lysenko S., Bobro N., Korsunova K., Vasylchyshyn O., Tatarchenko Y. (2024) The Role of Artificial Intelligence in Cybersecurity: Automation of Protection and Detection of Threats. *Economic Affairs*, vol. 69 (Special Issue), pp. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.1.2024.6>
7. Kubiv S. I., Bobro N. S., Lopushnyak G. S., Lenher Y. I., Kozhyna A. (2020) Innovative potential in European countries: analytical and legal aspects. *International Journal of Economics and Business Administration*, vol. 8 (2), pp. 250–264. DOI: <https://doi.org/10.35808/ijeba/457>
8. Krap A., Bataiev S., Bobro N., Kozub V., Hlevatska N. (2024) Examination of digital advancements: Their influence on contemporary corporate management methods and approaches. *Multidisciplinary Reviews*, vol. 7. DOI:

<https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe026>

Available

at:

<https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3838/1698>

9. Prokopenko N. S., Hudz O. Ye., Tymoshenko A. O. (2018) Vplyv fiskalnoi polityky na rozvytok sotsialnoi sfery v Ukraini v yevrointehratsiynykh umovakh [The impact of fiscal policy on the development of the social sphere of Ukraine in EU-integration conditions]. *Ekonomika i upravlinnia*, no. 3, pp. 23–33. [in Ukrainian]

10. Tymoshenko A. O. (2017) Fiskalna polityka Ukrainy: realii sohodennia i potreby suspilstva v umovakh vedennia biznesu na mizhnarodnykh rynkakh [Ukraine's fiscal policy: current realities and societal needs in the context of operating in international markets]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, no. 3, pp. 77–85. [in Ukrainian]

11. Bortnikova M., Chyrkova Yu. (2023) Problemy harmonizatsii podatkovoho zakonodavstva Ukrainy ta YeS [Problems of harmonising the tax legislation of Ukraine and the EU]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 53. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2694/2608> (accessed 14 November 2025). [in Ukrainian]

12. Tymoshenko Yu. O. (2025) Kontseptualni pidkhody do doslidzhennia hroshovo-kredytnoi polityky u suchasni ekonomitsi [Conceptual approaches to research of monetary policy in the modern economy]. *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii*, no. 23. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17557469> [in Ukrainian]

13. Huk O., Fedevych L., Lyvdar M., Bushovska L., Blyzniuk A. (2024) Otsiniuvannia efektyvnosti derzhavnoi polityky rozvytku maloho y serednoho biznesu: finansovyi aspekt [Evaluating the effectiveness of state policy for SME development: financial aspect]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 1(54), pp. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4265> [in Ukrainian]

14. Tymoshenko A. O. (2017) Suchasna fiskalna polityka Ukrainy u konteksti zabezpechennia konkurentospromozhnosti derzhavy v umovakh yevrointehratsii [Modern fiscal policy of Ukraine in the context of national competitiveness under EU integration]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 22, no. 6, pp. 153–156. [in Ukrainian]

15. Tymoshenko Yu. (2025) Finansovi draivery ekonomichnoho zrostannia u strukturnomu y funktsionalnomu vymirakh finansovoi systemy [Financial drivers of economic growth in the structural and functional dimensions of the financial system]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, vol. 10, no. 50, pp. 881–891. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10\(50\)-881-891](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10(50)-881-891) [in Ukrainian]

16. Tymoshenko A. (2025) Elektronni servisy podatkovoi administratsii yak chynnyk prozorosti ta doviry biznesu [Electronic services of tax administration as a factor of transparency and business trust]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 79. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-79-171. [in Ukrainian]

Одержано статтю: 27.11.2025
Прийнято до друку: 07.12.2025